

ПРЕИСПИТИВАЊЕ ПОВЕЗАНОСТИ И МЕЋУСОБНА УСЛОВЉЕНОСТ НАУКЕ, ИДЕОЛОГИЈЕ, КУЛТУРЕ И ПОЛИТИКЕ

(Helen Plakrouz i Džeјms Lindzi, *Cinične Teorije: kako su aktivisti u obrazovnom sistemu sveli sve na rasu, rod i identitet – i zašto to šteti svima*, Heliks, Smederevo 2022, 334 str.)

Аутори књиге *Циничне Теорије* Хелен Плакроуз и Џејмс Линдзи познати су научној и културној јавности по доследном залагању за одбрану вредности класичног либерализма, посебно у академском и научном окружењу, и по указивању на штетне последице активизма под окриљем Социјалне Правде проистекле из критичких Теорија и примењеног постмодернизма. Аутори посебан нагласак стављају на прелазак од филозофске деконструкције до политички ангажоване идеје, што називају трансформацијом

постмодернизма у примењени постмодернизам првенствено оснивањем тзв. „Теорија”, као што су критичка Теорија расе, квир Теорија, постколонијална Теорија и остале Теорије Социјалне Правде. Аутори инсистирају да се ове критичке теорије и Социјална Правда пишу великим почетним словом да би направили дистанцу у односу на теорије и покрет социјалне правде који се заснивају на принципима либерализма и да би указали на претенциозну тенденцију ових теорија да се представе као беспоговорно истините, императивне и свемоћне.

Пројекат који је ауторе учинио светски познатим је пројекат познат као *Сокал на квадрант* који су покренули 2017. године. У оквиру пројекта, за око годину дана, написали су двадесет „научних” чланака који су се састојали од суштински бесмислених тврдњи и закључака артикулисаних кроз постмодернистички карактеристични речник и идеје у области студија културе, расе, пола, сексуалности и гојазности и значајан број тих чланака су објавили у утицајним научним часописима. Оно на шта су између осталог желели да укажу овом успешном преваром јесте ризик пред којим се налази савремена научна мисао и пракса у контексту распрострањеног постмодернистичког дискурса. У том смислу, књига *Циничне Теорије: Како су активисти у образовном систему sveli sve na rasu, rod i identitet – i zašto to šteti svima*, коју су у Америци објавили 2020. године, представља логичан наставак њиховог опуса

и мисије коју посвећено следе. Убрзо након објављивања, књига постаје бестселер на листама утицајних новина као што су *Wall Street Journal*, *USA Today* и *Publishers Weekly*, док је *The Times*, *Sunday Times* и *Financial Times* проглашавају за једну од најбољих књига те године. Код нас се објављује 2022. године. Књигу је на српски језик превела Олга Миланко.

Књига је писана интригантним стилем тако да провоцира критичко промишљање и стално изнова поређење прочитаног. Аутори на самом почетку износе своју основу тезу коју затим елаборирају у десет поглавља, сваки пут у другом контексту, одабирајући оне контексте који су под највећим утицајем постмодернизма и критичке Теорије, као што су постколонијална Теорија, квір Теорија, критичка Теорија расе и интерсекционалност, феминизми и родне студије, те студије инвалидности и гојазности да би завршили са критичким разматрањем филозофије и праксе Социјалне Правде и са представљањем секуларног либерализма као основне алтернативе овој идеологији. У сваком поглављу, аутори дају бројне примере како примена критичке Теорије проистекле из каснијег постмодернизма доводи до различитих негативних последица по појединце, заједнице и друштво. Приступ аутора је веома критичан, често и ироничан и духовит, што је очигледно већ у маниру да су критичке Теорије преименовали у циничне Теорије, заступајући становиште да су ове Теорије корисну сумњу и скепсу у непристрасност и могућност научног знања претвориле у ризичну и циничну идеологију и институционализовану друштвену акцију, која парадоксално доводи до једноумља и укидања слободе говора уместо до идејног и културног плурализма. По овој идеологији се иза сваког друштвеног феномена може препознати неки облик отвореног или прикривеног угњетавања слабих од стране оних који имају моћ, што би уједно била и „црвена нит” која се провлачи кроз целу књигу.

Данас знамо да је сумња несумњиво била кључни алат кроз историју филозофије и науке те да је прелазила пут од етичког стоицизма и филозофске смирености, преко теоријског разматрања темеља знања, до критике језика и моћи. Али док су рани скептици користили сумњу као подстицај за критичко мишљење, постмодернизам је отишао корак даље и сумњу претворио у апсолутну основу своје идео-

логије – што, како истичу Плакроуз и Линдзи, води до догматизма без истине, до парадокса у којем је свака тврдња сумњива, осим тврдње да је све сумњиво. Постмодернизам преузима идеје радикалног епистемолошког скептицизма Фукоа, Дериде и Лиотара, али их радикализује: ако се све може довести у питање, онда ниједна истина не стоји изнад друге, све постаје перспектива, наратив, позиција моћи. И управо ово постаје предмет критике Линдзија и Плакроузове – они тврде да је ова радикална сумња престала да буде алат за учење и да је постала догма јер се више не користи за трагање за истином, већ за гушење дијалога и оспоравање било каквих универзалних принципа.

Основна теза коју аутори развијају јесу различити начини на које су последњих деценија рани постмодернистичке идеје еволуирале у тзв. „примењени постмодернизам” и како су постале доминантне у савременим академским дисциплинама попут родних студија или критичке Теорије расе и интерсекционалности. Став који доследно аргументују је да је овај приступ заменио традиционалне либералне вредности рационалности, научне методологије и универзалних људских права, што, према њиховом мишљењу, штети и самим заједницама које те идеје наводно желе да заштите. Скрећу пажњу на појаву да, са институционализацијом и јачањем пракси проистеклих из критичке Теорије, као противтежа, јачају и конзервативне десничарске политике, и ратови култура, и поларизација и заступање крајности и на политичком, али и на пољу научних дисциплина и у институционалном академском простору.

Аутори препознају и дефинишу две основне постмодернистичке премисе. Прва се односи на одбацивање идеје објективног знања, будући да је свако знање културно конструисано. У том смислу, знање се не сматра неутралним производом научног рада, већ производом дискурса, што имплицира да се реалност не може објективно спознати јер је увек посредована језиком. Друга премиса јесте принцип моћи, односно политички принцип. Постмодернисти сматрају да друштво функционише кроз хијерархије моћи које одређују шта се може сматрати истином, при чему је моћ распрострањена на све нивое друштва и присутна у свакодневним праксама. Поред ове две темељне премисе, аутори идентификују и четири главна тематска фокуса

постмодернизма. Први је замагљивање граница, при чему постмодернизам брише разлике између објективног и субјективног, науке и уметности, природе и друштва. Други фокус јесте моћ језика, с обзиром на то да језик обликује перцепцију стварности и ствара друштвене норме, па значење никада није фиксно, већ се непрестано мења. Трећи фокус представља културни релативизам, према којем не постоје универзалне моралне истине, већ су све норме и вредности релативне и условљене културом из које потичу. Четврти фокус јесте губитак индивидуалности: уместо либералног погледа на појединца као носиоца универзалних права, постмодернисти идентитет сагледавају кроз припадност различитим друштвеним групама, попут пола, расе или сексуалности, чиме се индивидуалност замењује колективним идентитетима.

Аутори нас подсећају на то да су рани постмодернисти пре свега инсистирали на скептицизму према истини, на деконструкцији језика и моћи, без нуђења конкретних одговора чиме заменити оспорена схватања да би временом, каснији мислиоци почели да из ових филозофских увида изводе позитивне тврдње о стварности, првенствено о опресији и идентитету. Тако долази до заокрета – сада се не само преиспитује друштво, већ се и намећу нови стандарди понашања који имају обележја догми. Постмодернистички релативизам, који је некада био ироничан, сумњичав и отворен, уступа место апсолутним истинама о идентитетима, неправди и опресији, које, по мишљењу аутора књиге Циничне Теорије, више не дозвољавају отворену расправу или сумњу, већ захтевају покоравање. Идентитет више није флексибилна категорија, већ готово судбинска одредница друштвене позиције. Било родни, расни, сексуални или културни идентитет, он постаје кључни епистемолошки фактор: више није важно шта се каже, већ ко то каже и којој идентитетској групи припада. То је, по њиховој оцени, супротност слободном и плуралистичком друштву: нова догма уместо критичког мишљења.

Према Линдзи и Плакроуз, постмодернизам је прошао кроз три фазе развоја: од радикалног скептицизма и деконструкције у свом зачетку, преко активистичке примене Теоријских увида, до своје савремене форме у којој су некада релативистичке тврдње постале догматске истине које се више не доводе у пита-

ње. Управо у том трећем, такозваном *реификованом* облику постмодернизма, идентитети више нису схваћени као флуидне и контекстуалне конструкције, већ као стабилне категорије које одређују позицију појединца унутар хијерархије моћи и угњетавања. Он не нуди аналитички оквир који истражује могуће варијације у искуствима, већ јасно дефинише ко је привилегован, а ко угњетаван, независно од конкретног контекста.

Линдзи и Плакроуз користе термин „реификација” како би објаснили процес у којем су спекулативни постмодернистички концепти прешли из домена Теорије у домен апсолутних истина, које се не смеју преиспитивати и истраживати него се морају идентификовати и у складу с којима се мора одмах делати. Тако је наука о Социјалној Правди престала да буде отворени простор за расправу већ је постала идеолошки затворен систем који дефинише који наратив је прихватљив и који санкционише одступање од својих идеологија. Свако преиспитивање тврдњи, да ли је на пример пол биолошки условљен или да ли гојазност или инвалидитет захтевају медицински третман тумачи се као трансфобија, фетфобија или друштвена неосетљивост. Оно што сматрамо да овим анализама недостаје је питање због чега је дошло до еволуције раног филозофског у примењени постмодернизам. Аутори доследно поштују приступ историчности и описују механизме ове еволуције али се нажалост не баве питањима друштвене, политичке и, вероватно, економске позадине и сврсисходности ових процеса.

На крају, без дилеме, можемо да препоручимо ову књигу за читање првенствено онима који се баве академским образовањем, нарочито његовим идеолошким контекстом, али и свакоме ко је заинтересован да преиспитује повезаност и међусобну условљеност науке, идеологије, културе и политике. Независно од тога да ли се читалац слаже или не са страствено изнетим ставовима аутора, ово штиво је корисно како због бројних информација и примера који се у њему налазе, тако и због провокативног начина на који се ставови аргументују и због подстицаја на активан однос према прочитаном.

Лигија Јерковић
истраживач приправник
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет у Сомбору
likicajer@gmail.com